

ВИДАННЯ НАКККІМ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗ: ШЛЯХ У СВІТОВУ ПРАКТИКУ

Довгань О. В.

Наукова бібліотека

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

У статті подано особливості комунікації в науковому середовищі на тлі міжнародних наукометричних баз, зокрема висвітлено діяльність наукової бібліотеки НАКККІМ із просування журналів у них і, відповідно, поширення наукового доробку працівників Академії серед наукової спільноти світу.

Ключові слова: наукометричні бази, комунікація в науці, науковий доробок, індекс цитованості.

Наука є *антропоморфною* (створеною людьми й для людей), останнє продукує не тільки її чесноти, але і недоліки. Так, від початку свого існування знання про те чи інше явище, їх систему, а також особливості функціонування тощо, було доступним лише для обраних, оскільки воно уже в той час являло певну цінність, поділитися якою означало втратити монополію на практичний результат володіння ним (ремісники, фармацевти, лікарі та інші таємно передавали секрети своєї майстерності учням).

Природно, що окреслена ситуація провокувала уявлення про таїну володіння знаками, – професію вченого, – як про містику, адепт якої зносився з дияволом, підкорював собі стихії тощо. У цьому контексті показовою є історія доктора Франкенштейна (героя твору М. Шеллі) як типажа давнього вченого, який не знаходив розуміння в суспільстві, і таємно продовжував свої експерименти. Зазначимо, що такого роду події в той час дійсно мали місце, оскільки здобувати необхідні знання можна було тільки практично, а відтак «знайти», «викрасти», «сховати» тощо – далеко не порожні балачки для вчених того часу. Так, доволі розповсюдженими були випадки викопування мерців для їх подальшого анатомування вченими з метою глибшого вивчення особливостей людської фізіології тощо.

При цьому закономірно, що науковий світогляд залишався «в тіні», поступаючись релігійному, останній, на відміну від першого, надавав відповіді на всі питання, або ж узагалі нівелював ситуації їх виникнення, коли питання просто не ставилося з причини його неактуальності по відношенню до ідеї Бога-творця.

Зрозуміло, що такий стан речей провокував не тільки *розпорошеність наукових знань*, неможливість оволодіння новими відкриттями, повторні відкриття того, що вже було винайдено, тощо, що змушувало вчених не афішувати результати своєї праці, працюючи, якщо не «в стіл», то дуже відокремлено, не ділячись своїми досягненнями з колегами. Таким чином, головною проблемою, на нашу думку, був не сам характер наукової творчості у минулому, але *відсутність кооперації*, яка могла б дозволити науці розвиватись, не зациклюючись на тому, що вже є відомим і таке інше.

Суспільство змінювалось, подібно до нього, диференціювались його (знання) форми функціонування, однак проблема розпорошеності, уламковості, локальності тощо наукових знань, так і не знайшла адекватного рішення: здавалось би, універсальним засобом/каналом в процесі їхнього розповсюдження повинна стати бібліотека як осередок знань, своєрідний «місток» між спадком минулого і теперішнім. Однак цього не відбулося, на наш погляд, першою чергою тому, що вона постійно цензурувалась владою, адміністрацією й іншими людьми з «верхів», не подаючи повноцінної картини тієї чи іншої сфери (доволі точно цю тенденцію було показано в романі У. Еко «Ім'я троянди», коли «погана» книга була схована від сторонніх очей, а згодом – знищена). Доволі яскравим є в цьому плані й процес декомунізації, який розгорнувся наразі в Україні: існують побоювання, що під «гарячу руку» підпадуть не тільки «ідейні» сегменти, але і по-справжньому достойні праці. Першою чергою ці побоювання ґрунтуються на тому, що елемент вітання партійних «верхів» і комуністичного ладу був базовим, а відтак – наявний практично у кожній книжці того періоду, а значить – під утилізацію, теоретично, підпадають і дуже цінні раритети тощо.

В науковому середовищі в останні роки набирає сили друга хвиля (перша була пов'язана з оволодінням окремими вченими і дослідницькими організаціями електронною поштою і створенням веб-сайтів) масового запровадження Інтернет-технологій, які автоматизують й розвивають різноманітні аспекти науково-дослідницької діяльності, що, своєю чергою, створює умови для змін організаційних і індивідуальних поведінкових моделей діяльності в науці [15, с. 4]. Ми вже згадували про те, що первинно наукова спільнота не була монолітним блоком елементів, що є взаємодоповнюваними, скоріше – окремими осередками наук, розсіяними на великому просторі. Відмітимо, що в наші дні головна проблема згаданої сфери, не дивлячись на позірну глобальність і космополітизм, на нашу думку, не в мовних, ментальних, економічних тощо бар'єрах (хоча вони, безперечно, дуже реальні!), але в проблемі кількості вчених і, відповідно, чисельності досліджень, що ними проводяться. Так, якщо у минулому згадане дублювання наукових

відкриттів, робота над одними і тими ж проблемами, не була настільки руйнівною, через порівняно малу кількість вчених, то в наші дні це стає глобальною проблемою науки, змушуючи таких робітників не тільки уважно слідкувати за дослідженнями колег у своїй сфері, але і постійно корегувати свою роботу в їх контексті. Відтак, коректна оцінка значимості виконаних (виконуваних) досліджень – необхідний елемент самопізнання наукового товариства [2].

В контексті вищевказаного варто говорити про таке явище, як якість досліджень, що проводяться сучасними вченими, основним показником якого може являтися частота, тобто запитуваність, використання тієї чи іншої наукової праці колегами. Оскільки в наші дні сам факт входження вченого в Англійське Королівство товариство, до прикладу, або отримання престижної, всесвітньо відомої Нобелівської премії або популярних міжнародних премій (Абелівська і Філдівська – в математиці, премії Т'юрінга – в інформатиці, Притцкерівської – в архітектурі) стали малоефективними показниками успішності його роботи через абсолютність і надзвичайно малу кількість тих, хто був їх удостоєний [6]. Окрім того, такі премії і товариства розраховані на тих, хто вніс дуже суттєвий внесок своєю роботою, що робить такі параметри абсолютно непридатними як для молодих вчених, які тільки починають свої піднесення до таких висот, а також для всіх тих, хто безупинно і совісно працює роками, даючи якісний, нехай і не такий видатний, результат своїми дослідженнями.

З приводу останніх, то саме таким дослідженням, в кінцевому рахунку, наука завдячує своїм поступом, адже вони є трампліном для тих вчених, які отримують членство в престижних товариствах і отримують видатні нагороди, адже без цього базиса все це неможливо. Так само варто з певними заувагами ставитися до думки про те, що визнання вченого прямо пропорційне його публікаційній активності [14], оскільки кількість публікацій не гарантує їх цінності для наукового товариства: так, дисертація А. Ейнштейна була рекордно короткою, але просто епохально важливою для науки.

На цьому етапі розвитку суспільства оптимальним рішенням проблеми оцінки наукового внеску і його якості, як вважає більшість, є *наукометричні показники*. Своєю чергою, відмітимо, що в ідеалі такі показники дозволяють вивчати зміни у часі наукової продуктивності в кількісному і якісному аспектах (як окремого співробітника, так і інституту в цілому), тематики досліджень, номенклатури і «ядра», використовуваних для публікації результатів журналів, цитування публікацій і їх впливу на суспільство тощо. В поєднанні з експертними оцінками ці показники можуть бути корисними Вченим радам і адміністраціям при випрацюванні (корегуванні) наукової політики [2]. Таким чином, вони

стають незамінними при оцінці роботи окремого наукового закладу, а також його підрозділів, оскільки надають *узагальнену* картину наукових звершень його співробітників. Однак, на наш погляд, такі показники дуже суб'єктивні, оскільки той же ступінь цитованості роботи може залежати не тільки від наукової новизни і цінності, а й від особистих уподобань колег. Так, сам автор цієї статті стикався з проблемою цитування «потрібного» вченого, згадка і цитування якого є неодмінною умовою, якщо той, хто пише статтю, бажає її опублікування.

Зрозуміло, що наукометричні бази даних включають бібліографічні матеріали про наукові публікації, а також інструменти для відслідковування цитованості статей. Так, за підпискою на комерційній основі пропонують свої послуги такі наукометричні бази: Scopus, Web of Science, Inspec, Springer, Begell House Inc., Pleiadas Publishing, Kluwer тощо. З ширшим охопленням наукових публікацій, які розміщені в інформаційному просторі Інтернету, виконується реферування або представлення повних текстів статей в базах з вільним доступом: Copernicus, BASE, Scirus, РИНЦ, DOAJ, Driver, World Cat, Microsoft Academic search, FreeFullPDF, UlrichsWeb, Elektronische Zeitschriftenbibliothek тощо. Доволі широке розповсюдження отримали інформаційно-аналітичні системи пошуку і аналізу наукових даних: Google Академія й Publish or Perish (до речі, з допомогою останньої відділ міжнародних зв'язків Академії складає «Загальну таблицю цитованості наукових журналів НАКККіМ»). Так, з допомогою згаданих програм можна виконати пошук публікацій з автоматичним оцінюванням цитованості і наукометричними показниками автора публікації [10].

Однак, використовуючи такі бази необхідно чітко розуміти не тільки їх позитивні, а й негативні сторони: так, 1) оскільки наукометричні показники легко дізнатися, то існує велика ймовірність їх неадекватного використання у якості єдиного критерію оцінки багатоманітної науково-дослідницької діяльності вченого; 2) використання наукометричних показників у якості критеріїв оцінки наукової діяльності змушує вчених «розкручувати» ці показники різноманітними способами [6], тобто ці показники важливі й необхідні через те, що ними користуються, відтак – вони важливі й необхідні і так до нескінченності. При цьому доволі суттєвим недоліком таких показників, на погляд автора цієї статті, є повне ігнорування можливості роботи вченого-одинака, який би розробляв своє дослідження поза контекстом роботи колег.

Останнє дозволяє говорити про винищення таким підходом до оцінювання наукового доробку цілісності і багатоманітності можливостей розробки певної теми. Оскільки якщо такий вчений буде постійно співвідносити свої напрацювання з роботою

інших, він не зробить тих, об'єктивно особистісних, помилок, які в подальшому, можливо, призведуть або спродують революційні відкриття. Це станеться через те, що він буде постійно рівнятися на більшість, втрачаючи дещо особливе, притаманне власне його манері й стилю дослідження. Такий підхід нагадує логіку підлітка, який з тремтінням у серці стежить за кожним новим «лайком» під фотографією, що була виставлена у соціальній мережі «ВКонтакте» недавно. Так, той же індекс Хірша не враховує завищеного порогу цитування у ядрі Хірша, а також довжину «хвоста», тобто кількість публікацій, які не увійшли в ядро і рівень їх цитування. Для компенсації згаданих недоліків запропоновані більше тридцяти (!!!) модифікацій згаданого індекса, що, на нашу думку, робить його, м'яко кажучи, не універсальним інструментом роботи.

Ми вже згадували, що оцінка результатів наукової діяльності – це складний і багатоплановий процес, тобто навіть використання показників згаданих програм надає можливість отримати типову картину, в якій не буде враховано низки особливостей. Першою чергою, це пояснюється тим, що таке оцінювання – складний і не завжди об'єктивний процес, особливо це стосується аналізу фундаментальних досліджень. В той же час такі оцінки необхідні як для визначення ефективності діяльності наукового співробітника, наукової організації або наукового товариства, так і для самоаналізу [2]. Однак вони, скоріше, виступають в такому контексті засобом загального оцінювання продуктивності організації, аналізу запитуваності і активності вчених окремої країни, галузі тощо, але не об'єктивною, догматичною мірою, показником роботи локального ученого, оскільки вони не можуть врахувати ряд особливостей його роботи.

Так, можна змодельовати ситуацію, коли певний вчений працює в не дуже престижній галузі, при цьому розробляючи абсолютно новий її напрям, до того ж дуже вузький. Зрозуміло, що індекс цитування його робіт буде вкрай низьким з причини відсутності користі дослідження такого вченого для колег, які працюють у суміжних «гілках». Окрім того, у процесі прийняття рішень про розподілення ресурсів на наукові роботи, виникає ситуація, коли рівень компетенції з тематики окремого дослідження людини, яка приймає рішення, *стає недостатнім для одноосібного його ухвалення* [1, с. 52]. Тобто такі рішення приймаються *колегіально*, а це, своєю чергою, означає, що вони не обов'язково будуть одноголосні, що робить результат їх роботи не об'єктивним.

Оскільки метою вищезначених наукометричних показників є надання об'єктивної картини розвитку наукового напрямку, оцінювання його актуальності, потенційних можливостей, законів формування інформаційних потоків і розповсюдження

наукових ідей [5], то НАКККіМ як національний, культурно-освітній заклад, що кординує профільну сферу, не залишається осторонь інноваційних тенденцій. Так, забезпеченню повноцінного входження НАКККіМ у світове наукове товариство присвячене рішення Вченої ради Академії від 01.04.14 (наказ № 68-0), яке передбачає початок роботи з реєстрації видань вищого навчального закладу («Вісник НАКККіМ», «Культура і сучасність», «Мистецтвознавчі записки», «Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство», «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури», «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», «Економіка і менеджмент культури») в основних наукометричних базах світу (Web of Science, EBSCO, Scopus, Ulrich's Periodicals Directory тощо).

Таким чином, Академія ствердила свою активну участь в реалізації державної наукової і науково-технічної політики, тобто була реалізована мета найширшого представлення результатів наукових досліджень робітників НАКККіМ в світовій науковій спільноті. Зокрема, відділом міжнародних зв'язків закладу була розроблена «Загальна таблиця цитованості наукових журналів Академії» (автор – Ю. Дем'янова, 20 травня 2015 року), що, відповідно, дало можливість говорити про актуальність робіт спеціалістів, які працюють у ній в міжнародному науковому контексті.

Актуальність і достовірність проведеного дослідження полягає в тому, що воно було зроблено на основі наукометричного інструмента «Publish or Perish» за 2014-2015 навчальний рік (з вересня 2014 року по травень 2015 року).

Отже, за результатами вимірювання на початок року першу позицію посів журнал «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія», другу – «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури», а третю – «Культура і сучасність». На кінець року за аналогічними показниками лідерство так само за журналом «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» (393 посилання на статті), «Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури» і «Культура і сучасність» помінялись місцями (90 і 61 посилання на статті відповідно). Суттєво підвищився рейтинг журналу «Економіка і менеджмент культури»: з 6 позиції він піднявся до 5. Тобто за період з 1 вересня 2014 року по 20 травня 2015 року показники цитованості журналів Академії збільшились з 2 до 92 посилань на статті авторів.

Джерелами доступу до цих журналів стали:

1. Реферативна база даних НБУВ.
2. Сайт наукових журналів НАКККіМ, який, власне, і забезпечив такі показники.

Згадані дані, а також висновки Ю. Дем'янової дають можливість говорити про

високий *імпакт-фактор журналів* (відношення кількості посилань, які отримав журнал в поточному році на статті, опубліковані в ньому в попередні два роки, до числа статей, опублікованих в ньому в ці ж попередні роки. Він є мірою, яка визначає частоту, з якою цитується середньоцитована стаття журналу, що може слугувати індикатором «запитуваності» і «визнаності» журналу в науковому середовищі. Так, публікація в журналі, який має високі показники, підвищує рейтинг автора статті [13] й Академії в цілому.

Останнє дозволяє зробити висновок про те, що наукова бібліотека НАКККіМ успішно функціонує в умовах глобальних соціально-економічних перетворень, які активізують процес запровадження нової інформаційної моделі, інноваційних технологій надання бібліотечних послуг, достойно представляючи, зберігаючи і кумулюючи тощо науковий, виховний й інший спадок закладу з метою його представлення для світової наукової спільноти і, в кінцевому рахунку, розвитку вітчизняної науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акоев М. А. Руководство по наукометрии : индикаторы развития науки и технологии : монография / М. А. Акоев, В. А. Маркусова, О. В. Москалева и др.; под ред. М. А. Акоева. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2014. – 250 с.

2. Бузник В. М. Наукометрические показатели химических институтов Новосибирского научного центра СО РАН в 1995-2003 гг. по данным Science Citation Index и Chemical Abstracts : [электронный ресурс] / В. М. Бузник, И. В. Зибарева, Н. И. Сорокин и др. // Издательство Сибирского отделения Российской академии наук. – Электрон. данные. – Режим доступа: www.sibran.ru/upload/iblock/b91/b91151371fb575ccf8e195ad464d98cd.pdf. – Название с экрана.

3. Буй Д. Scopus та інші наукометричні бази: прості питання та нечіткі відповіді / Д. Буй, А. Білощицький, В. Гогунський // Вища шк. – 2014. – № 5/6. – С. 27–39. – Бібліогр.: 9 назв.

4. Гарасим О. Р. Вибір пошукової системи визначення наукового індексу цитованості / О. Р. Гарасим // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 4. – С. 121–129. – Бібліогр.: 14 назв.

5. Дзяк Г. В. Российский индекс научного цитирования как оптимальная

наукометрическая база для анализа украинской научной периодики : [электронный ресурс] / Г. В. Дзяк, О. Ю. Потоцкая // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Morphology_2013_7_3_24.pdf. – Название с экрана.

6. Егоров В. Б. Наукометрия в рамках евроинтеграционных процессов Украины : [электронный ресурс] / В. Б. Егоров // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – Электрон. данные. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/avtib_2014_6_4_4.pdf. – Название с экрана.

7. Женченко М. Електронно-бібліотечні системи у цифровій дистрибуції навчальних видань / М. Женченко // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 3. – С. 35–35. – Бібліогр.: 9 назв.

8. Кавуненко Л. П. Наукометричний моніторинг наукових періодичних видань соціогуманітарної сфери України / Л. П. Кавуненко, В. І. Хоревін, О. П. Костиця та ін. – С. 71–81. – Бібліогр.: 13 назв.

9. Колесникова Т. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень / Т. Колесникова // Вища шк. – 2014. – № 5/6. – С. 7–26. – Бібліогр.: 23 назв.

10. Коляда А. С. Разработка проекта информационно-аналитической системы извлечения и обработки информации из наукометрических баз данных : [электронный ресурс] / А. С. Коляда, А. А. Негри, Е. В. Колесникова // Науково-технічні конференції. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://conference.nuos.edu.ua/catalog/files/lectures/22937.pdf>. – Название с экрана.

11. Личук М. І. Інформативні параметри міжнародних наукометричних баз даних / М. І. Личук, Н. А. Парубчак // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 1. – С. 10–16. – Бібліогр.: 13 назв.

12. Назаровець С. Вплив відкритого доступу на цитованість робіт молодих українських науковців / С. Назаровець // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 2. – С. 24–28. – Бібліогр.: 13 назв.

13. Основные наукометрические показатели : наукометрические показатели авторов и научных учреждений : [электронный ресурс] // Уфимский государственный нефтяной технический университет. – Электрон. данные. – Режим доступа: www.rusoil.net/pages/24669/nauk%20pokasateli.pdf. – Название с экрана.

14. Павленко Т. Б. Публикационная активность как критерий оценки научной деятельности : [электронный ресурс] / Т. Б. Павленко // KhNMU Repository. – Электрон.

данные.

–

Режим

доступа:

193.105.7.56/bitstream/123456789/5683/1/%d0%9f%d0%b0%d0%b2%d0%bb%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be_%d0%9f%d1%83%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b0%d1%8f%20%d0%b0%d0%ba%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be%d1%81%d1%82%d1%8c.pdf. – Название с экрана.

15. Паринов С. И. Онлайнное будущее науки : наукометрическая сигнальная система : Предпринт WP2/2007/01. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2007. – 52 с.

16. Рогова П. Дослідження інформаційних ресурсів на відповідність потребам користувачів у контексті перетворень бібліотечного середовища / П. Рогова, Ю. Артемов // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 2. – С. 22–24. – Бібліогр.: 5 назв.

17. Симоненко Т. Бібліометричні системи Scopus і Google Scholar: сфери використання / Т. Симоненко // Бібл. вісн. – 2015. – № 2. – С. 10–13. – Бібліогр.: 12 назв.

18. Якібчук В. М. Українські наукові видання і міжнародні наукометричні бази даних: проблеми і протиріччя / В. М. Якібчук // Наукові праці МАУП. – 2012. – Вип. 2 (33). – С. 153–156. – Бібліогр.: 6 назв.